

SLAUGHTERHOUSE-FIVE, A POSTMODERN NARRATIVE THERRTORJA-PESË, NJË RRËFIM PASMODERN

SIDITA HOXHIQ DANO

Departamenti i Gjuhës Angleze, Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Rr. Elbasanit, Tiranë, Shqipëri
Email: sidita21@yahoo.com

AKTET VI, 3: 297-301, 2013

PERMBLEDHJE

Në realitetin e ri pasmodern, gjithçka kishte ndryshuar, edhe narracioni kishte ndryshuar. Kjo është edhe ajo që përbën edhe veçantinë e romanit "Therrtorja-pesë" e shkrimtarit amerikan Kurt Vonnegut. Prandaj synimi i këtij punimi është të nxjerrë në pah teknikat e reja të rrëfimit pasmodern, që kristalizohen në këtë vepër. Studimi im do të jetë kryesisht teorik, duke u mbështetur në analizën e kritikave të reja letrare pasmoderne që pasqyrohen në roman. Romani shfaq përqendrim në subjekt, i cili e kthen rrëfimin e luftës brenda vetes. Në të njëjtën kohë, narratori shkëputet duke e gjendur veten në realitete fantastiko-shkencore. Kështu, romani kthehet në një çrregullim kohor dhe shumëdimensional i ndërgjegjes dhe botës së personazhit kryesor, Bill Pelegrinit. Prandaj, "Therrtorja-pesë" mund të cilësohet si një manifest i autorit për prozën pasmoderne, si dhe një pikëpamje sa reale, aq edhe të çuditshme të së vërtetës.

Fjalët çelës: pasmodern, rrëfim, teknika, fantastikja

SUMMARY

In the new postmodern reality, everything had changed, even narration. This is what makes "Slaughterhouse-Five" of Kurt Vonnegut, such a special novel. Thus, the aim of this study is to show the new techniques of postmodern narration that are reflected in this novel. My study has a theoretical character, basing mainly on the analysis of new postmodern literary criticism that is shown in this novel. It is very concentrated on the subject (plot), which makes the narration of the war turn into the novel. At the same time, the narrator is detached, going to realities of science-fiction. So, the novel is a total "mess" of time and multidimensional consciousness of the world of the protagonist. To conclude, "Slaughterhouse-Five" can be considered as a manifest of the author for the postmodern prose, as a real and strange point of view of the truth.

Key words: postmodern, narration, techniques, fantastic

HYRJE

Kurt Voneguti është një ndër autorët më të njohur të viteve të fundit në letërsinë amerikane. Etiketimet për të kanë qetë të shumta, por ai e futi veten mes autorëve që lëvruan dhe mbështetën teknikat pasmoderne të kohës, sidomos me botimin e romanit të tij, në 1969 "Therrtorja-pesë". Ky roman, mbështetur në përvojën e autorit në Luftën e Dytë Botërore, sjell me mjeshtëri dhe ndjeshmëri mizorinë e luftës. Lufta s'kishte ndryshuar vetëm autorin dhe rininë e atyre viteve, por ajo kishte hyrë thellë në

romanin amerikan, e sidomos atë Vonegutian. Prandaj për të shfaqur këta mizori, duhej shpikur një rrëfim i ri dhe në ndihmë të autorit do të vinin pikërisht ato që njihen si teknika pasmoderne. Megjithatë, pasmodernia për Vonegutin s'kishte të bënte vetëm me teknika, por edhe me atë që do ta mundonte gjithmonë, kërkimi dhe shfaqja e së vërtetës. Prandaj, ky punim mundohet të shfaqë veçoritë pasmoderne që romani "Therrtorja-pesë" mbart, veçanërisht në narracion.

Voneguti dhe arti i tij pasmodern

Më 11 Prill 2007 ndërron jetë një prej autorëve më të njohur amerikanë të shekullit njëzet, Kurt Vonegut. Gjatë karrierës së tij si shkrimtar ai shkroi ese, drama dhe tregime. Por lexuesi e njeh më shumë si romancier. Romanet e tij u kthyen në simbol për studentët amerikanë të viteve '60 dhe '70.

Ata mund t'i gjeje në xhepat e xhinseve apo në dhomat e konvikteve të studentëve amerikanë të atyre viteve. Ashtu si Mark Tueini, Kurt Voneguti përdori humorin për t'u dhënë përgjigje disa nga pyetjeve që e shqetësonin atë si shkrimtar dhe shoqërinë amerikane në përgjithësi të atyre viteve. Në qendër të krijimtarisë së tij është interesi për çështjen e moçme të vullnetit të lirë dhe kuptimit të jetës e dashurisë. Përdorimi i figurave të Jonahut dhe Krishtit është një shfaqje e magjepsjes së tij se si mund të pajtohet fati njerëzor me vullnetin hyjnor. Megjithatë, jo të gjitha temat e Vonegutit janë metafizike. Me anë të elementeve fantastiko-shkencor, humorit të zi, teknikës pasmoderne, stilit të mprehtë dhe teknikave kinematografike, ai shkroi gjithashtu edhe për tema të ditës, të kulturës urbane amerikane.

Romanet e tij – 14 gjithsej – janë të ndërtuara nga një kompozicion i shkapërderdhur, që e lejon autorin të futë në veprat e tij edhe parabola ironike, edhe parodi të ndërlikuara, edhe skica shpotitëse, që duket sikur nuk lidhen me temën kryesore. Shkrimtari herë i jep krahë lojës, në pamje të parë, të shfrenuar të fantazisë, herë e zvogëlon elementin fantastik dhe atë grotesk në minimum. Në krijimtarinë e tij nuk mungojnë jetë të krijuara në planetë të tjerë, siç janë tralfamadorianët, apo banorët e planetit Merkur. Duke parë se si besimet e kohës nuk i jepnin shpresa për të marrë përgjigjet që ai kërkonte, ai krijon edhe një besim imagjinar, Bokononizmin, i cili bazohet në “të pavërtetat e padëmshme”. Momenti më domethënës në jetën e Vonegutit është përvoja e tij në qytetin gjerman të Dresdenit, si pjesëtar i ushtrisë së aleatëve, në 1945, gjatë Luftës së Dytë Botërore. I zënë rob nga gjermanët dhe i mbajtur në një thertore, e cila shërbente edhe si vendqëndrim për forcat

ushtarake, ai bëhet dëshmitar i bombardimit të këtij qyteti nga forcat aleate. Me mijëra vetë vdiqën, dhjetarë të tjerë ose u dogjën të gjallë, ose u asfiksuan dhe i gjithë qyteti u kthyenë rrënojë. Në një intervistë, Voneguti shprehet kështu për bombardimin e Dresdenit: “Bombardimi i Dresdenit ishte një vepër arti. Ishte një kullë e lartë tymi dhe flake për të nderuar inatin dhe dhimbjen e mijëra njerëzve që ishin masakruar dhe vrarë nga ushtria gjermane.” Kjo përvojë shërbeu si bazë për romanin e tij të njohur “Thertorja-pesë” ose “Kryqëzata e fëmijëve”. Ai është i njohur gjithashtu edhe për romanet “Djepi i maces”, “Zoti ju bekoftë, z. Rozuoter”, “Galapagos”, “Pianoja automatike”. etj.

Kritikë të ndryshëm e kanë quajtur me terma të ndryshëm gjatë karrierës së tij, si shkrimtar fantastiko-shkencor, humorist i zi, pasmodern. Por ai gjithmonë i ka kundërshtuar etiketimet. Megjithatë, vepra e tij më e njohur, “Thertorja-pesë”, është edhe nyja që e lidh atë me shumë me pasmodernen. Diskutimet për këtë term kanë qenë dhe vazhdojnë të jenë të shumta. Diskutimet fillojnë që nga përkufizimi i termit e deri te periudha. Studiuesit mendojnë se periudha që mund të quhet pasmodernizëm fillon nga fundi i shekullit XIX-të e deri në vitet '80, duke njohur si lulëzimin më të madh në vitet '60 e '70. Ajo që pranohet se është pasmodernizmi. është një fenomen kulturor, i afërt me kulturën masive dhe pop-artin. Arti pasmodern merret më shumë me artin, se sa me realitetin. Dhe për letërsinë pasmoderne, teksti është vetë arti. Letërsia pasmoderne ushqehet nga vetja dhe ka si objekt veten. Në këtë periudhë gjejmë shumë vepra letrare që kombinojnë fantastiken me forma të tjera të stilit të rrëfimit. Gjithashtu, hasim nocione të hipertekstualitetit, intertekstualitetit, intermedialitetit, etj. Teknika të ndryshme si kolazhi, mozaiku, përzierja e zhanreve, shumëkuptimësia, shumëkohësia, etj. i gjejmë të pranishme në shumë prej veprave. Lidhja mes shkrimtarit dhe autorit ndryshon deri aty sa pretendohet “vdekja e autorit”.

2. Therrtorja-pesë, si një manifest i narracionit pasmodern

Qëllimi i këtij punimi qëndron në kthimin e “Therrtores-pesë” në një rrëfim pasmodern. Për 23 vjet me radhë Voneguti ishte përpjekur që të shkruante diçka për përvojën që kishte kaluar vetë si ushtar në Luftën e Dytë Botërore. Si shumë shkrimtarë të tjerë të brezit të tij, Voneguti e përjetoi kataklizmin e luftës në vitet e fundit të rinisë

së tij, ku përvoja më e rëndë ishte vdekja e mijëra njerëzve në Dresden. Pa dyshim që ndikimi fizik dhe psikologjik i një holokausti të tillë, kishte prekur edhe pikëpamjen e Voneguti për luftën dhe vdekjen. Ai dëshmon se i ishte dashur shumë që të kujtonte diçka dhe ta hidhte në letër. “E kisha harruar fare se si ndodhi bombardimi i Dresdenit, sepse s’e mbaja mend. Pyeta edhe disa shokë të luftës, por as ata s’e mbanin mend. Ata s’donin fare të flisnin fare për të. E kishin harruar se si ishte.” I zhgënjyer nga lufta, nga sistemi, nga politika, sepse “s’kishte asgjë të mençur për të thënë për një masakër”, Voneguti vendos të shpëputet nga format dhe konvencionet e romanit modern, duke krijuar romanin e tij të famshëm pasmodern. Kjo vjen si rezultat i luftës së shkrimtarit për të gjetur një paradigmë të re në trajtimin e traumës së Dresdenit. Ai madje vendos të krijojë metoda metanarrative, duke vendosur kështu një lidhje të hapur me lexuesit dhe duke i lejuar të komunikojnë më lirshëm me njëri-tjetrin. Voneguti e përdor formën e re të të shkruarit dhe të rrëfyerit si një terapi dhe një protestë sociale.

Ai shprehet shumë qartë në roman për përpjekjet pa fund për të shkruar rreth Dresdenit, duke krijuar fabulën më të mrekullueshme me lapsat me ngjyra të vajzës së tij, ku çdo ngjyrë përfaqësonte një pjesë të subjektit. Por për Vonegut, një libër për Dresdenin duhet të ishte më shumë se sa një rrëfim për atë që kishte parë. Në mënyrë që të shkruante për këtë traumë, në mënyrë që jeta e tij të merrte kuptim dhe të mos ndihej i pashpresë në një botë të pakuptimtë, ai krijon një planet imagjinar, i quajtur Tralfamador. Protagonisti, Bill Pelegrini udhëton në kohë dhe në hapësirë, duke vizituar shumë herë këtë

planet dhe duke shkëmbyer dialogë me banorët e tij. Po pse duhej të shkonte Billi në Tralfamador? Ndoshta kjo ndodh sepse është pikërisht ajo që kërkon edhe vetë autori. Janë kufizimet në kohë dhe në hapësirë që e bëjnë të vështirë për shkrimtarin të përballlet me traumën e Dresdenit, siç ia kërkojnë edhe konvencionet e rrëfimit tradicional. Në Tralfamador, romanet s’janë aspak të tillë. Në fakt, s’ngajnë fare me romane. Banorët e këtij planeti i hedhin të gjitha mesazhet përnjëherë, sepse vetëm ashtu mund të marrin vërtet kuptim. Rrjedha e ashtuquajtur “logjike” e tokësorëve vë aq shumë kufi dhe barriera, sa e ngurtëson Billin dhe herë pas here ai arratiset në një botë tjetër – aty ku gjërat marrin kuptim. Ky lloj rrëfimi s’është aspak kronologjik. Rrëfimi kërcen në kohë dhe në hapësirë, ashtu si Billi. Kalimet nga njëra te tjetra, shpesh herë ndërpriten. Madje edhe fjalitë janë të shkurtra, si dhe struktura gramatikore është shumë e thjeshtë. Prandaj, romani tradicional me të cilin ishim mësuar deri në ata vite “vdiq” dhe u rishpikën forma të reja.

“Therrtorja-pesë” është një histori brenda historisë. Në të vërtetë, i gjithë konteksti jepet në kapitullin e parë dhe në atë përmbyllës. Kapitulli i parë fillon me një lloj sigurie që na jep autori-narrator se “E gjitha kjo ka ndodhur”, si një lloj garancie që na jepet për integritetin e një punimi mbushur me fantazi. Çdo lexues që lexon këtë fjali, që në fillim e rrit vigjilencën dhe ndryshon perspektivën. Por autori-narrator nuk na jep siguri aq të madhe që në çastin kur kjo frazë ndiqet me frazën “pak a shumë”. Më pas autori-narrator na bën të ditur se cilat janë faktet e vërteta në roman. Po në faqen e parë të librit, ai thotë: “Njëri që njihja unë u vra vërtet në Dresden... Vetëm se kishte marrë një çajnik... Një tjetër kërcënoi vërtet se do të vriste armiqtë e tij nga disa vrasës me pagesë... Unë shkova vërtet në Dresden me paratë e Gugenhaimit.”

Voneguti i mbledh të gjitha këto copa dhe formon me to një kolazh interesant, gjë që është tipike për këtë roman. Megjithatë, këto janë vërtet copa thelbësore në historinë e tij. Në një narracion pak më konvencional vrasja e Billit nga një vrasës me pagesë i Pol Lazaros, apo

ekzekutimi i Ērl Derbit se mori një çajnik nga rrënojat e Dresdenit, do të shërbenin si pika kulmore në roman dhe do të ndiqeshin nga një lloj zgjidhjeje dramatike. Por këtu Voneguti vendos të bëjë "humor". Ai i përmend aq shumë këto lloj vdekjesh në roman sa që bëhen motive të tij, siç është edhe shprehja tipike, sa herë që përmendet vdekja e dikujt – "S'ke ç'i bën" (So it goes). Kjo lloj përsëritjeje i bën ngjarjet aq të njohura për lexuesin, sa duket sikur narratori po na tregon një histori që tashmë lexuesi e di. Këtë Voneguti e bën qëllimisht, pikërisht për të frenuar mosbesimin kur kemi të bëjmë edhe me elementë fantastiko-shkencorë. Duke i bërë këto ngjarje të njohura para se të rrëfohen, bën që të krijohet edhe një lloj kuptimi i kohës së romanit. Gjithçka që ndodh, ka ndodhur më përpara dhe do të ndodhë përsëri. Asgjë nuk ndodh, nuk ecën, por gjithçka kthehet prapa.

Se një gjë ndjek tjetrën dhe pranohen lëvizjet nga e

tashmja tek e shkuara. Tek "Therrtorja-pesë", rrëfimi jo-linear krijon përshtypjen se gjithçka na paraqitet që ta përjetojmë në një çast, se të gjitha çastet janë të njëkohshme dhe gjithçka ekziston jashtë perceptimit të kohës, që do të thotë se nuk ekziston. Kështu është ndërtuar edhe planeti Tralfamadore. Në mungesë të një sensi të kohës, ata mohojnë vdekjen, dhimbjen, humbjet. Vdekja s'është një çast kulmor, por thjesht një ngjarje mes shumë të tjerash. Vdekja s'është hallka e fundit e një zinxhiri të quajtur jetë. Duke qenë se e gjithë koha përjetohet në mënyrë të njëkohshme, asnjë çast në jetë s'është më i rëndësishëm se tjetri. S'ka asnjë dallim mes "tani" dhe "atëherë". Asnjëra prej këtyre s'ekziston.

Përballja që i bën Voneguti asaj që ndodhi në Dresden vjen në njëfarë mënyre edhe nga stili i tij. Ai është një stil i zhvilluar nga puna që ka bërë ai si gazetar dhe si reporter i policisë në Çikago. Është një stil rrëfimtar i thjeshtë, që i ngjan atij të Ernest Hemingueijt. Por që gjejmë shenja të theksuara cinizmi, distance, serioziteti dhe ironie. Gjithashtu s'mungon edhe ritmi i Mark Tuejnit që shpesh është hezitues dhe satirik. Ky lloj stili i lejon Vonegutit të na tregojë se gjithçka është e

rëndësishme dhe asgjë s'ka rëndësi, si dhe për të treguar se duhet besuar në mirësinë e njeriut, sado absurde mund të duket hera herës.

"Therrtorja-pesë" s'është quajtur vetëm romani më i mirë i Vonegutit, por ishte dhe romani që i dha atij vendin mes shkrimtarëve më të mirë amerikanë të kohës. Duke qenë se në romanet e Vonegutit s'mungon elementi fantastiko-shkencor dhe duke qenë se kritikët e kohës e shikonin këtë si një letërsi të ulët, shkrimtari ka vuajtur shumë nga epiteti "shkrimtar fantastiko-shkencor". Elementët të tillë e lejonin atë të krijonte një realitet alternativ që drejtohej nga ligje të tjera, shumë ndryshe nga ata të Tokës. Nga ana strukturore, romani imiton shkëputjet dhe shumëdimensionet e mendjes së protagonistit, Bill Pelegrinit.

Kështu, Voneguti "e vdes" romanin e tij, sepse kështu kërkonte Amerika e viteve '60, për të cilën ai shkruan. Voneguti portretizon një komb që ka tradhtuar parimet themelore, si demokracinë, lirinë, drejtësinë dhe mundësitë e barabarta. Jo më kot, kur viziton mikun e tij, e shoqja Meri Oheir, i lutet që ai mos të shkruajë një roman, që pastaj të

" shkruhej në pankartat e studentëve që protestonin kundër luftës në Vietnam. Studiuesi Uilliam Rodni Alen shprehet se "pavarësisht rëndësisë së madhe që kishte Dresdeni në jetën dhe karrierën artistike të Vonegutit, ai iu ka rezistuar tundimit për ta dramaturgizuar atë më shumë seç duhet, apo ta ngrejë atë në apoteozën që i bën Heminguej Luftës së Dytë Botërore".

Ndërsa studiuesi tjetër Piter Friz (Peter Freese), e quan "Therrtorja-pesë" "një shembull të plotësuar që tregon se si një ngjarje historike mund të kthehet në tekst imagjinar nga mjete dhe strategji të avancuara metanarrative".

Kritikë të ndryshëm e kanë vlerësuar dhe analizuar në mënyra të ndryshme këtë vepër, por pa dyshim ata të gjithë bien dakord në një pikë: "Therrtorja-pesë" shpalos mjaft mirë teknikat pasmoderne, që ndoshta edhe për kohën ishin avangarde. Humanizmi që vjen nga masakra dhe mizoria e luftës ngjall vetëm ndjenja dhembshurie dhe dashurie

BIBLIOGRAFIA

Allen, William Rodney. *Understanding Kurt Vonnegut*. University of South California, 1991.

Bloom, Harold. *Kurt Vonnegut's Slaughterhouse-Five*. Infobase Publishing, 2009.

Hipkiss, Robert A. *The American Absurd: Pynchon, Vonnegut and Barth*. Port Washington, NY: National University Publications/Associated Faculty Press, 1984.

Klinkowitz, Jerome. *The Vonnegut Effect*. University of South Carolina Press, 2004.

Marvin, Thomas. *Kurt Vonnegut, A Critical Companion*. Greenwood Press, 2002.

..

May, John R. *Vonnegut's Humor and the Limits of Hope. The Critical Response to Kurt Vonnegut*. Greenwood Press, 1994.

Schatt, Stanley. *Kurt Vonnegut, Jr.* Boston: Twayne, 1976.

Scholes, Robert. *Kurt Vonnegut and Black Humor. Critical Essays on Kurt Vonnegut*. Robert Merrill. Boston: G.K. Hall, 1990.

Todd, Davis. *Kurt Vonnegut's Crusade: Or how a postmodern harlequin preached a new kind of humanism*. State University of New York, 2006